

ÖZEL EĞİTİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN ÇALIŞMA KOŞULLARI

(The Working Conditions of Special Education Teachers)

Dr. Ilgın BAŞARAN*

ÖZ

Bu çalışma İzmir İl Merkezinde bulunan zihinsel, görme ve işitme özürli çocuklara eğitim veren 7 okulda çalışan 170 öğretmenin (104K, 66E), cinsiyet, farklı özür grubu ile çalışma ve farklı uzmanlık alanında yetişmiş olmaları ile çalışma koşulları ve mesleki doyumlarının ilişkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Öğretmenlerin istekleri dışı idari atama, özel eğitim bölümü mezunu olmaları ve koşullar nedeniyle özel eğitimi seçtikleri; %25'inin özel eğitimden ayrılmak istediği, çalışma koşullarını yetersiz olarak algıladıkları ve özel eğitim okulları arasında en ağır yükün öğretilbilir çocuklar okullarında çalışan öğretmenlerde olduğu belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Özel eğitim öğretmenleri, özel eğitim çalışma koşulları ve iş doyumu

ABSTRACT

This study is designed to determine the effects of gender, profession and the type of the handicapped on the working conditions and job satisfaction of the 170 teachers (104 Female, 66 Male) working with visually impaired, deaf and mentally retarded children in seven special education schools in İzmir. Results suggest that teachers working with trainable retarded children and the ones in the profession of special education revealed the greater variance in relation to working conditions and job satisfaction.

Key words: Special education teachers, working conditions and job satisfaction

GİRİŞ

Özel eğitim öğretmenleri, eğitim fakültelerinin özel eğitim bölümü, işitme, görme ve zihinsel engelliler öğretmenliği programı mezunlarını kapsaması gerekirken ülkemizde, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler, eğitim durumları ve branşlarına bakılmaksızın "özel eğitim öğretmeni" olarak kabul edilmektedirler. Özel eğitim alanında çalışan öğretmenler birçok problemlerle karşılaşmaktadırlar. Kurumlardaki araç gereç yetersizliği, programlardaki eksiklikler, özelliklerini yeterince tanımadıkları çocuklarla çalışmak zorunda kalmaları, personel yetersizliği nedeniyle çocukların özel bakımını üstlenmek zorunda olmaları, bilgi ve beceri yönünden danışabilecekleri uzmanların bulunmaması gibi nedenler çalışma şartlarını zorlaştırmaktadır. Buna bağlı olarak da özel eğitim kurumlarında sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenleri normal çocuklarla çalışmak üzere kurum değiştirmekte, özel eğitim öğretmenleri ise orta öğretim rehber

öğretmen kadrosuna geçme çabasına girmektedirler.

Batı toplumlarında, özel eğitim öğretmenleri üzerine yapılan çalışmaların alanları çok farklı boyutlardadır. Özel eğitim alanında yurt dışında yapılan çalışmaların, Türkiye'de yapılan çalışmalara oranla daha fazla olduğu dikkati çekmektedir (Vockell ve Jacobson, 1983). 1995 öncesi literatür taramasında 3689 özel eğitim ile ilgili yayına rastlanmış ve bu yayınların 601'inin sadece özel eğitim öğretmenleri (special education teachers) ile ilgili olduğu saptanmıştır. Araştırmalar genelde: a) özel eğitim kurumlarına personel yetiştirme politikaları, b) öğretmen yetiştirme programları ve özel eğitim öğretmenlerinin özellikleri, ve c) özür gruplarına göre öğretim sürecine ilişkin çalışmalar olarak üç ana grupta toplanmaktadır.

Virginia'da, 25-27 Mart 1991 tarihleri arasında toplanan, Özel Eğitim Programları konulu, yıllık Federal ve Eyalet Veri Sistemlerinin Yönetimi Kongresi'nde ele alınan konular, Amerika'da bu alanda

* E.Ü. Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitimde Psikolojik Hizmetler A.B.D.
e-posta: bashal@superonline.com

yapılan çalışmaların bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Konu başlıkları şu şekilde verilmektedir: a) özel eğitimin değerlendirilmesindeki kriterin değiştirilmesi, b) Özürlü Bireyin Eğitimi Kanununun (Disabilities Education Act) yeniden yürürlüğe girmesi, c) öğrencilere, öğretim kadrosuna, projelere ve sonuçlara ilişkin veri toplama eğilimleri, d) var olan verilerin toplanması, e) eyalet veri toplama sisteminin tanıtılması ve 1990-1991 öğretim yılı veri toplama formlarının açıklanması ve f) Milli Eğitim Veri Sistemini Geliştirme Komisyonu (Improving the National Education Data System) Rehberinin özeti (Washington, DC Konsey Raporu 1991).

McEvoy ve arkadaşları (1984), zihinsel engelli çocukların değerlendirilmesinde, normal çocukların sınıf öğretmenleri ile özel eğitim öğretmenlerini incelemiş ve öğrencilerin davranış özelliklerini tanımlamada sınıf öğretmenlerinin özel eğitim öğretmenlerine oranla daha çok deneyime ve eğitime gereksinimleri olduğunu belirlemiştir. Billingsley ve arkadaşları (1995), öğretmenlerin meslektan ayrılma nedenlerini araştırmış ve özel eğitim öğretmenlerinde yaş, cinsiyet ve hizmet yılı değişkenlerinin, işe katılım, yöneticinin desteği, stres ve rol çatışmasından daha fazla iş doyumunu ile ilişkili olduğunu (Billingsley ve Cross, 1992), özel eğitim öğretmenlerinin işten ayrılma nedeni olarak %52'sinin görevden memnuniyetsizliği gösterdiklerini saptamışlardır (Billingsley ve ark. 1995). Öğretmenlerin tükenmişlik ve yıpranma nedeniyle iş doyumsuzluğu yaşadıkları, bunun da öğretmenin kendisi ve kurumu için olumsuz sonuçlara yol açtığı, işi bıraktığı ve verimliliğini azalttığı düşünülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar öğretmen özellikleri yanı sıra, iş gücü, işten ayrılma, hizmet içi eğitim modelleri, öğretmen yetiştirme ve bu alanı cazip hale getirme önerileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde ise özel eğitim alanında yapılan çalışmalar genelde, özürlü çocuklara eğitim veren kurumlarda çalışan öğretmenler ile normal çocuklara eğitim veren

kurumlarda çalışanların karşılaştırılması (Sucuoğlu, ve Kuloğlu, 1996); özürlü çocuklarla çalışan yönetici ve öğretmenlerin motivasyonlarının karşılaştırılması (Özabacı, 1996); özürlü çocuk ve ana baba tutumlarının araştırılması (Akkök, 1984); ana babalara öğretme becerilerinin kazandırılması (Sucuoğlu, 1994); aile ve eğitimcilerin özürüllüğü değerlendirmeleri (Özekes ve Ülgen, 1994); ya da özel eğitimde çalışan öğretmenlerin kişilik özelliklerinin araştırılması (Başaran, 1999) niteliğindedir.

Sucuoğlu ve Kuloğlu'nun (1996), özel eğitim öğretmenleri ve normal çocuklarla çalışan öğretmenlerin tükenmişliklerini karşılaştırıldıkları çalışmalarında, iki grup öğretmenin duygusal tükenme ve öğrencilere karşı duyarsızlaşma boyutlarında fark olmadığı ancak normal çocuklarla çalışan sınıf öğretmenlerinin kendilerini daha başarılı hissettikleri bulunmuştur. Akçamete ve arkadaşları (1998: 24), aynı grup öğretmenin "iş doyumunda beklenti ve gereksinimlerinin, katılımın, çalışma koşulları ve iş ilişkilerinin önemli olduğunu ortaya koymakta ve iş doyumunu ile tükenmişlik arasında yüksek bir ilişki bulunmasını, iş doyumunun tükenmişliğe katkıda bulunan önemli bir değişken" olmasına bağlamaktadırlar. Başaran (1999), özel eğitim öğretmenlerinin farklı uzmanlık alanında yetişmiş olmalarının ve farklı özür grubu ile çalışmalarının duygusal tükenmişlik üzerinde etkili olduğunu, öğretilebilir çocuklarla çalışan ve özel eğitim branşında olan öğretmenlerin duygusal tükenmişliği daha yoğun yaşadıklarını saptamıştır. Yaş ve hizmet yılındaki artışın duygusal tükenmişliği azalttığı, hizmet yılındaki artışın kişisel başarıyı arttırdığı ve ders saatlerinin fazla olmasının duygusal tükenmişlikteki artışta etkili olduğunu belirtmektedir (Başaran, 1999).

YÖNTEM

Bu çalışmada, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, çalışma

koşullarını, iş memnuniyeti ve duygularını değerlendirmeleri dikkate alınarak, okullara ve öğretmenlerin branşlarına göre farklılıkların ve benzerliklerin belirlenip kıyaslanması planlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarının, öğretmenlerin verdiği eğitim hizmetlerinin niteliğine bir katkısı olacağı ve sınırlı olanaklarla yetişen özel eğitim öğretmenlerinin meslekten uzaklaşmalarını engellemeye bir katkısı olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, var olan durumun belirlenmesi ve incelenmesi için betimsel araştırma modeli, verilerin toplanmasında ise tarama yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini 1996-1997 öğretim yılında, İzmir il merkezinde bulunan tüm özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise özel eğitime muhtaç çocuklara hizmet veren 'resmi' kurumlarda çalışan öğretmenler oluşturmaktadır. Özel şirket olarak kurulmuş özel eğitim kurumlarının çalıştırdığı personelin uzmanlık alanları farklılık gösterdiği için bu çalışmaya alınmamıştır. Çoğunlukla psikoloji, çocuk gelişimi ya da meslek liselerinin çocuk gelişimi mezunlarının görev yaptığı bu kurumlarda, bireysel

eğitime ağırlık verilmekte ve çalışma saatleri de günde 8 saat, haftada 7 gündür. Önceden yapılan bir tarama ile yaklaşık 250 personelin, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 7 okulda görev yaptığı saptanmıştır.

Hazırlanan anketler bastırılarak okullara götürülmüş, okul müdürünün izni ile rehber öğretmenlerden yardım alınmış ve tamamlanan anketler bir hafta içinde toplanmıştır. Uygulama zamanı olarak 1996-1997 öğretim yılı ikinci döneminin ortası seçilmiş ve nisan ayı içinde tüm verilere ulaşılmıştır. Raporlu olan, anketleri doldurmak istemeyen ya da geçici görevle il dışında olan öğretmenler hariç, tüm örnekleme ulaşılmıştır. İdari hizmetler kadrosunda bulunan personel uygulama dışında tutulmuştur. Anket bilgilerinin çoğunu doldurmamış ya da ölçekleri boş bırakmış olanlar elenmiş ve toplam 170 kişinin verileri değerlendirmeye alınmıştır.

BULGULAR

İzmir ili merkezinde, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 7 özel eğitim kurumu bulunmaktadır. Okulların isimleri, özür grupları ve öğretmen sayıları Tablo 1' de verilmiştir

Tablo 1: Öğretmenlerin Cinsiyete ve Eğitim Kurumlarına Göre Dağılımı

OKULLAR	KADIN		ERKEK		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Safiye Nadir Eğit. ve Uyg. Okulu	27	77	8	23	35	21
A. Ş. Kilimci Eğit. Ve Uyg. Okulu	26	72	10	28	36	21
Körfez Eğit. ve Uygulama Okulu	7	64	4	36	11	7
Konak Mesleki Eğitim Merkezi	9	56	7	44	16	9
Hasan Tahsin İş Okulu	7	54	6	45	13	8
T. Aktaş İşitme Engelliler Okulu	5	46	18	54	33	19
A.Veyssel Görme Engelliler Okulu	13	50	13	50	26	15
TOPLAM	104	61	66	39	170	100

Örnekleme 104 kadın 66 erkeğin oluşturduğu 170 öğretmenden oluşmaktadır. Öğretmenlerin, 125'i (%74) evli, 45'i (%26) bekar. Yaşları 22-62 arasında, yaş ortalamaları ise 35,61 (ss=8,23) dir. Öğretmenlerin 111'inin (%66) çocuğu vardır ve bu öğretmenlerden 21'inin (%12) çocuğu özürdür. 48'inin (%28) eşi öğretmen, 18'inin (%11) eşi memur, 17'sinin (%10) eşi

çalışmamakta ve 40'ının (%24) eşi ise diğer meslek gruplarındandır. Sosyo-ekonomik düzeylerini, 15'i (%9) yüksek, 128'i (%75) orta ve 26'sı (%15) düşük olarak tanımlamaktadırlar. Öğretmenlerin 72'si (%42) yaşantılarının en uzun süresini metropolde, 43'ü (%25) il merkezlerinde ve 21'i (%12) ilçe ve köylerde geçirmişlerdir. 133'ü (%79) on yılın altında, 36'sı (%21) ise

on yıldan fazla özel eğitimde çalışmaktadır. 66'sı (%39) beş yıl ve üstü aynı okulda hizmet vermektedirler.

Öğretmenler çalıştıkları okullara göre üç grupta toplanarak incelemeye alınmışlardır. OKL1, öğretilbilir çocuklara eğitim veren 3 zihinsel engelliler okulunda çalışan öğretmenlerden, OKL2, eğitilebilir çocuklara eğitim veren 2 mesleki eğitim merkezinde çalışan öğretmenlerden ve OKL3 ise işitme ve görme engellilere eğitim veren 2 okulda çalışan öğretmenlerden oluşmaktadır. Öğretmenlerin çalıştıkları özür gruplarına göre dağılımı Tablo 2' de verilmektedir

Tablo 2 : Öğretmenlerin Çalıştıkları Okullara Göre Dağılımı

OKULLAR (Özür grubuna göre)	CİNSİYET		TOPLAM
	Kadın	Erkek	
Öğretilbilir ZÖ OKL 1	60 %35.3	24 %14.1	84 %49.4
Eğitilebilir ZÖ OKL 2	16 %9.4	11 %6.5	27 %15.9
İşitme-Görme Ö OKL 3	28 %16.5	31 %18.2	59 %34.7
TOPLAM	104 %61.2	66 %38.8	170 %100.00

Özel eğitim okullarında çalışanlar uzmanlık alanlarına göre ele alındığında, 59'unun sınıf (%35), 47'sinin özel eğitim (%28), 4'ünün okul öncesi (%2), 1'inin çocuk gelişimi (%1), 43'ünün branş öğretmeni (%25), 11'inin usta öğretici ve 5'inin hemşire olarak görev yaptığı görülmektedir. İdareciler, uzmanlık alanlarına göre değerlendirilmiştir. Özel eğitim mezunu olan idareciler, özel eğitim öğretmenleri grubuna ve sınıf öğretmeni kadrosunda olanlar, sınıf öğretmenleri grubuna dahil edilmişlerdir. Sayıları nedeniyle, rehber öğretmenler branş öğretmenleri grubu ile birlikte, çocuk gelişimi ve okul öncesi öğretmenleri ise sınıf öğretmeni grubu ile birlikte değerlendirmeye alınmışlardır. Usta öğreticilerin bir kısmı memur olarak çalıştığı, diğerleri de öğretmen statüsünde olmadıkları için kapsam dışı bırakılmışlardır. Konuya

uzaklıkları ve aldıkları eğitimden farklı bir alanda çalışmalarını nedeniyle 49 sınıf öğretmeni ve 32 branş öğretmeni ile alanın eğitimini almış 42 özel eğitim öğretmeni, yeniden değerlendirmeye alınmıştır. Özel eğitim öğretmenleri, eğitimini aldıkları alanda çalışmakta, sınıf öğretmenleri normal çocuklar yerine özürli çocuklara eğitim vermekte, branş öğretmenleri ise kendi branşlarının konularını özel eğitime uyarlamak durumundadırlar.

Öğretmenlerin özel eğitimi seçme nedenleri, kendilerini özel eğitime uygun görmeleri, öğretmenlik mesleğinin gerektirdiklerini, özel eğitimde uygulama olanağı bulduklarını düşünmeleri, bu alanda çalışırken hissettikleri duyguları tanımlamaları, meslektaşları ile iletişimleri ve özel eğitimde çalışma koşulları ve sağlanan olanaklara ilişkin öğretmenlerin görüşleri (sınıf donanımı - bina durumu - eğitim olanakları - yönetmelik ve programlar - sınıf paylaşımı - hizmet içi eğitim - ders yükü - kesintisiz eğitim - özel eğitimin yararı) branşlara, cinsiyete ve okul gruplarına göre incelemeye alınmıştır.

I. Öğretmenlerin yaşına, özel eğitimde hizmet yılına, aynı okulda çalışma yıllarına, günde girdikleri ders saatlerine ve öğrenci sayılarına ilişkin bulgular aşağıda verilmektedir:

Öğretmenlerin yaşa ve hizmet yılına göre dağılımı incelendiğinde, en genç grubun çoğunluk olarak öğretilbilir çocuklara eğitim veren okullarda, en yaşlı grubun ise işitme ve görme özürülere eğitim veren okullarda çalışmakta olduğu, meslekte yeni olanların öğretilbilir çocuklar okullarında, ve hizmet yılı olarak kıdemli olanların ise işitme ve görme özürü öğrencilerin okullarında yoğunlaştıkları görülmektedir.

Öğretmenlerin günde girdikleri ders saatleri incelendiğinde, öğretmenlerin %65'inin günde 6 saat, %25'inin günde 6 saatten az ve %10'unun günde 6 saatin üstünde derse girdikleri belirlenmiştir. 90 öğretmenin (%61), günde girdikleri ders saatini fazla bulduğu 57 öğretmenin (%39)

ise ders saatinin fazla olmadığı görüşünde oldukları belirlenmiştir. Cinsiyet ve branşlara göre ders yükünün etkisi anlamlı düzeye ulaşmamaktadır. Okullar arası farklılık ise anlamlı olarak bulunmuştur ($X^2: 14.40, ss=2 p < .001$). Bu bulgulara göre, öğretilebilir çocuklarla çalışan öğretmenlerin günde girdikleri ders saatini fazla buldukları söylenebilir. Öğretmenlerin ders yükü ile özel eğitimde çalışma yılı arasındaki ilişkisi ($r = -.26, p < .01$) ve aynı okulda çalışma süresi arasındaki ilişkisi ise ($r = -.25, p < .01$) anlamlı olarak bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, hizmet yılı çok olan öğretmenlerin ders saatlerinin az olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin sınıflarındaki öğrenci sayılarının okullara göre dağılımı incelendiğinde, öğretmenlerin %59'unun girdikleri sınıflardaki öğrenci sayısının 6-10 öğrenci arasında olduğu saptanmıştır. Öğretmenlerin %26'sı 11-15 öğrenci ile; %11'i, 16 ve fazla öğrenci ile; ve %4'ü 5 ve daha az öğrenci ile eğitim yapmaktadır. Zihinsel engelliler okullarında çalışan öğretmenlerin öğrenci yükü, 6-10 öğrenciden oluşurken, işitme ve görme engellilerle çalışan öğretmenlerin öğrenci yükü 11-15 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrenci sayısının tüm okul gruplarında en yoğun olarak 6 -10 öğrenci arasında olduğu görülmektedir.

II.İşe bağlılık ya da işe angaje olmalarını araştırmak için öğretmenlerin bu mesleği seçme nedenleri, kendisini özel eğitime uygun olarak görmesi, öğretmenlik mesleğinin gerektirdiklerini özel eğitimde uygulama olanağı bulması, özel eğitimde çalışmanın kendisinde ne gibi duygular uyandırdığı ve özel eğitimden ayrılmayı düşünmesine ilişkin bulgular şu şekildedir:

Öğretmenlerin %29'unun istekleri dışı idari atama ile, %29'unun koşullar nedeniyle, %28'inin özel eğitim mezunu oldukları için ve %14'ünün ilgi duydukları

için özel eğitimde görev yaptıkları görülmektedir. Özel eğitime ilgi duyma, seçme nedenleri arasında her üç branş grubunda da en alt sırada yer almaktadır. Özel eğitimi seçme nedenleri ile, cinsiyet, branş ve okul grubu değişkenlerinin ilişkisi incelendiğinde, cinsiyet değişkeninde kadınların idari atama ve koşulları, erkeklerin ise özel eğitim mezunu olmaları ve ilgi duymalarını neden olarak göstermeleri arasındaki farklılığın ($X^2: 3.51 ss.6 p < .08$) düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Öğretmenlerin kendilerini özel eğitime uygun olarak değerlendirmeleri, okul gruplarına göre incelendiğinde, ağır zihinsel engellilerle çalışan öğretmenlerin, özel eğitim ve branş öğretmenlerine göre kendilerini özel eğitime daha uygun gördükleri saptanmıştır ($X^2: 10.33 ss =2, p < .05$). Öğretmenlerin, mesleklerinin gerektirdiklerini özel eğitimde uygulama olanaklarına ilişkin bulgular incelendiğinde, cinsiyet, branş ve okullara göre bulgular anlamlı düzeye ulaşmamıştır.

Öğretmenlerin mesleklerini özel eğitim kurumlarında devam ettirmek istemelerine ilişkin bulgular incelendiğinde, 126 öğretmenin (%75) devam etmek istediklerini, 42 öğretmenin (%25) ise başka kuruma geçmek istedikleri saptanmıştır. Özel eğitimden ayrılmak isteyenlerin nerelere girmek istediklerine ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinden 9'u (%21) ilköğretim sınıf öğretmenliğine, özel eğitim öğretmenlerinde 8'i (%19) ortaöğretim rehber öğretmenliğe ve branş öğretmenlerinden 12'si (%29) ortaöğretim branş öğretmenliğine geçmeyi düşünmektedirler. Bu bulgulara göre, öğretmenlerin dörtte biri özel eğitimden ayrılmayı isterken, alanın eğitimini almış 47 özel eğitim öğretmenin 13'ünün (%31), orta öğretime geçmek istedikleri saptanmıştır.

Tablo 3 : Özel Eğitimden Ayrılmak İsteyen Öğretmenlerin Branşlara Göre Dağılımı

Geçmek istedikleri kurum	Sınıf Öğretmeni	Özel Eğit. Öğretmeni	Branş Öğretmeni	TOPLAM
Orta Öğretim Branş Öğretmenliği	1 %2.4	0	12 %28.6	13 %31
İlköğretim Sınıf Öğretmenliği	9 %21.4	1 %2.4	0	10 %24
İlköğretim Okul Öncesi Öğretmenliği	1 %2.4	0	0	1 %2.4
Orta Öğretim Rehber Öğretmenlik	0	8 %19.0	1 %2.4	9 %21.4
İl Rehberlik ve Araştırma Merkezi	0	1 %2.4	0	1 %2.4
Özel bir okulda öğretmenlik	0	1 %2.4	0	1 %2.4
Yöneticilik	3 %7.1	2 %4.8	2 %4.8	7 %16.7
TOPLAM	14 %33	13 %31	15 %36	42 %100

Özel eğitim kurumlarında çalışmanın öğretmenlerde uyandırdığı duygular incelendiğinde, 46 öğretmenin (%30) mesleki doyum aldığı, 41 öğretmenin (%28) hayırlı bir iş yaptığı ya da yardım edebildiği için rahatlık hissettiği, 5 öğretmenin (%3) normal okullardaki yarışma ortamında bulunmadıkları için kendilerini rahat hissettikleri, 36 öğretmenin (%24) yeterince yardım edemediği için kendisini çaresiz hissettiği ve 21 öğretmenin (%14) kendilerini meslektaşlarına göre gerilemiş hissettikleri saptanmıştır. Cinsiyet farklılığı bu duygular üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır.

Sınıf öğretmenlerinin yaşadığı duyguların en başında 'hayırlı bir iş yaptığım ve yardım edebildiğim için kendimi rahatlamış hissediyorum' yer alırken, özel eğitim öğretmenleri ve branş öğretmenlerinin yaşadıkları duyguların başında 'mesleki doyum alıyorum' yer almaktadır. Normal okullardaki yarışma ortamının özel eğitimde bulunmaması branşlara göre farklılık göstermemektedir.

Öğretilebilir çocuklarla çalışan öğretmenlerin, eğitilebilir çocuklar ile işleme ve görme özürü çocuklarla çalışanlara oranla, daha az mesleki doyum aldıkları, kendilerini daha çaresiz hissettikleri, yardım yapabildikleri için kendilerini daha rahatlamış hissettikleri görülmektedir. Eğitilebilir çocuklar ile işleme ve görme

özürü çocuklarla çalışan öğretmenlerin, yaptıkları işten daha fazla doyum aldıkları, kendilerini daha az çaresiz ve kendilerini meslekte daha gerilemiş hissettikleri görülmektedir. Yaşanan duygularda okullar arasındaki fark anlamlı olarak bulunmuştur ($X^2 : 19.65$ ss = 8 p<.01).

III. Kurum içi iletişimde öğretmenlerin görüşlerine ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir:

Öğretmenlerin üstleri ile olan ilişkilerini değerlendirmelerinde %38'inin mesleki çalışmalarında üstlerinin takdirini aldıkları, %47'sinin bazen aldıkları ve %15'inin ise üstlerinden takdir görmedikleri belirlenmiştir. Üstlerin takdirinde cinsiyet farkı anlamlı düzeye ulaşmamaktadır. Bu bulgulara göre, 'mesleki çalışmalarda üstlerin, bazen takdir ettiği' değerlendirmesi en üst sırada yer almaktadır.

Öğretmenlerin meslektaşları ya da yardımcı personel ile yaptıkları bilgi alışverişi incelendiğinde, %66'sı bilgi alışverişinin olduğunu, %31'i bazen olduğunu ve %3'ü ise aralarında hiç bilgi alışverişi olmadığını belirtmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, meslektaşları ya da yardımcı personel ile olan ilişkilerinde cinsiyet farkının anlamlı düzeye ulaştığı ($X^2 : 7.40$ ss=2 p<.05) ve kadınların erkeklere oranla meslektaşları ile ilişkilerinin daha yoğun olduğu saptanmıştır. Bu bulgulara göre cinsiyet farkının, meslektaşlar ile

yapılan bilgi alışverişinde, etkili olduğu söylenebilir.

IV. Öğretmenlerin çalışma koşulları ile kendilerine sağlanan olanakları değerlendirmelerden elde edilen bulgular aşağıda verilmektedir:

Öğretmenlerden 10'u (%7) girdikleri sınıfların özel eğitimi gerçekleştirebilecek donanımda olduğunu, 64'ü (%44) sınıfların kısmen donanımlı olduğunu ve 72'si (%49) sınıfların donanımlarının yetersiz olduğunu belirtmektedir. Öğretmenlerden 19'u (%12) görev yaptıkları okulların binalarının özel eğitim için uygun olduğunu, 69'u (%42) kısmen uygun olduğunu ve 76'sı (%49) okul binalarının plan ve projelerinin özel eğitime uygun olmadığını belirtmektedir.

Ellerinde bulunan eğitim olanaklarının yeterliliğine ilişkin değerlendirmelerinde öğretmenlerin %89'u, eğitim olanaklarının yeterli olmadığını ve %11'i yeterli olduğunu belirtmektedir. Şu anda yürürlükte olan özel eğitim programına ilişkin değerlendirmeler incelendiğinde, öğretmenlerin, özel eğitim yönetmelik ve programlarını sırasıyla, %53'ünün yetersiz, %28'inin kısmen yeterli, %15'inin hiç yeterli değil ve %4'ünün yeterli olarak kabul ettiği görülmektedir. 'Çok yeterli' seçeneği hiç kimse tarafından kabul görmemiştir. Özel eğitim yönetmelik ve programları, özel eğitimde çalışan öğretmenler tarafından çoğunlukla 'yetersiz' olarak değerlendirilmektedir. Cinsiyet ve okullar arası fark anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Sağlanan olanaklara ilişkin değerlendirmeler incelendiğinde öğretmenler, özel eğitime uygun olmayan binalarda ve sınıflarda, yetersiz eğitim olanakları ile çalıştıklarını belirttikleri görülmektedir. Sınıf öğretmenleri yönetmelik ve programların yeterli, branş öğretmenleri yetersiz olduğu ve özel eğitim öğretmenleri hiç yeterli olmadığı görüşündedirler.

Çalışma koşullarına ilişkin değerlendirmeler incelendiğinde, öğretmenlerin 89'unun (%60) diğer bir meslektaş ile sınıfını paylaştığı, 46'sının (%33) yalnız başına sınıfa girdiği ve

14'ünün (%10) bazı dersleri meslektaşları ile birlikte yaptıkları görülmektedir. Sınıf paylaşımı incelendiğinde, cinsiyet ($X^2: 8.514, ss=2, p < .01$), branşlar arası ($X^2: 11.29, ss=4, p < .05$) ve okullar arası farkın ($X^2: 72.14, ss=4, p < .001$) anlamlı düzeye ulaştığı görülmektedir. Öğretmenlerin 88'inin (%87) sınıf paylaşımından hoşnut oldukları ve 13'ünün (%13) durumdan hoşnut olmadıkları görülmektedir. Sınıf paylaşımından hoşnut olup olmama ise cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. Branşlar arası farklılık ise anlamlı olarak bulunmuştur ($X^2: 10.65, ss=2, p < .005$).

Hizmet içi eğitime ilişkin değerlendirmelerde öğretmenlerin 134'ünün (%82) hizmet içi eğitimin gerekli olduğunu, 27'sinin (%17) bazen gerekli olduğunu ve 3'ünün (%2) gerekmediğini belirttiği görülmektedir. Okullar arası farklılık anlamlı olarak bulunmuştur ($X^2: 14.90, ss=4, p < .005$).

Zihinsel engelliler okullarında uygulanmakta olan kesintisiz eğitime ilişkin değerlendirmeler incelendiğinde, öğretmenlerin %62'si, kesintisiz eğitimin uygun olduğu, %38'i ise uygun olmadığı görüşündedir. Cinsiyet ve branşa göre incelendiğinde gruplar arası farkın anlamlı düzeye ulaşmadığı, okullar arası farkın ise anlamlı olduğu bulunmuştur ($X^2: 7.52, ss=2, p < .05$).

Özel eğitimin yararına ilişkin değerlendirmeler incelendiğinde, öğretmenlerin %61'inin özel eğitimi genel olarak yararlı bulduğu ve %39'unun ise yararına inanmadığı görülmektedir. Aynı şekilde kendi okullarının yararlı olduğunu belirtenlerin %60'lık ve yararına inanmayanların ise %40'lık bir oranı oluşturdukları görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, özel eğitimin yararına ilişkin görüşlerde cinsiyet, branş ve okullar arası farklılık anlamlı değildir.

TARTIŞMA

Temel prensipler aynı olsa da özür gruplarının farklı olması, farklı gereksinimleri ortaya çıkarmakta ve özel

eğitim okulları arasında en ağır yükün öğretilbilir çocuklar okullarında çalışan öğretmenler üzerinde olduğunu ortaya koymaktadır (Başaran, 1999). Zihinsel engellilere verilecek eğitim, özel olarak yetiştirilmiş personel ile verilmelidir. Birinci Özel Eğitim Konseyinde bu kurumlarda çalıştırılması gereken personel aşağıdaki gibi açıklanmıştır: "1. Özel eğitim öğretmenleri, 2. Usta öğreticiler (meslek dersleri öğretmenleri yeterli olmadığı için Halk Eğitimi Kursiyerleri), 3. Destek personel (rehber öğretmen, psikolog, fizyoterapist, tıp doktoru, hemşire, diyetisyen, sosyal hizmet uzmanı, terapist, çocuk gelişimci), 4. Yönetici (müdür ve müdür yardımcıları), 5. Denetici (özel eğitim müfettişleri) ve 6. Yardımcı personel (aşçı, şoför, çocuk bakıcısı)" (Konsey Raporu, 1991 s. 205). Uzmanlık dalları ne olursa olsun, zihinsel engellilerle çalışacak personelin hizmet içi eğitimden geçmesi şarttır. Ancak personel yetersizliği nedeniyle, bunların çoğu doğrudan göreve başlatılıp sonradan eğitime tabi tutulmaktadırlar. Zihinsel engellilere eğitim veren öğretmenlerden söz edildiğinde, bu öğretmenlerin eğitim gördükleri alanlar belirtilmemektedir. Kaya'nın (1993) ileri sürdüğü gibi, il merkezlerinde görev yapmak isteyen öğretmenler bu okullarda istihdam edilmektedir. Bu öğretmenler zaman içinde kendi alanlarına geçiş yapmakta ya da özel eğitimde çalışmaya devam etmektedirler. Özel eğitim kurumları bu nedenle sürekli bir kadroya sahip olamamaktadır.

Zihinsel engelliler okullarında çalışacak öğretmenlerin yetiştirilmesi oldukça yeni bir uygulamadır. Ayrıca Ankara, İstanbul ve İzmir ilk atamalara kapalı olduğu için özel eğitim mezunlarının, bu okulların yoğunlukta olduğu bu illerde görev yapamadıkları, onun yerine ilkökul öğretmenlerinin isteğe bağlı olarak hizmet içi eğitimden geçirilerek atandıkları görülmektedir (Kaya, 1993; Konsey Raporu, 1991).

Zihinsel engelliler, yapıları gereği, eğitim programı, eğitim kadrosu ve eğitim ortamı açısından farklı bir uygulama

gerektirmektedir. Örgün eğitimdeki uygulama gecikmesi de dikkate alındığında, diğer özür gruplarından daha fazla üzerinde durulması gereken bir gruptur. Alan olarak daha yenidir ve yetişmiş personel sayısı yeterli değildir.

Öğretmen memnuniyeti ve iş doyumuna ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, öğretmenlerin, istekleri dışı idari atama, özel eğitim bölümü mezunu olmaları ve koşullar nedeniyle özel eğitimi seçtikleri ortaya çıkmaktadır. İlgi duydukları için özel eğitimi seçenler öğretmenlerin %14'ünü oluşturmaktadır.

Öğretmenlerin %8'i kendilerini özel eğitime uygun görmemektedir. Öğretmenlerin kendilerini özel eğitime uygun görmeleri ise branşlarına ve çalıştıkları özür grubuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Öğretilbilir çocuklarla çalışan ve sınıf öğretmeni branşında olan öğretmenler kendilerini özel eğitime uygun olarak görmektedir. Öğretmenlik mesleğinin gerektirdiklerini özel eğitimde kısmen uygulayabildiğine inananlar, öğretmenlerin %59'dur.

43 branş öğretmenin 23'ü (%54) işitme ve görme özürlülerle, 11'i (%26) eğitilebilir çocuklarla ve 9'u (%21) öğretilbilir çocuklarla çalışmaktadır. İşitme ve görme özürlülerin ders programları normal okulların ders programları ile paralel yürütülmektedir. Eğitilebilir çocuklar okullarında okuma yazma eğitimi yapıldığı gibi branş dersleri de okutulmaktadır. Meslek derslerini, meslek öğretmeni ya da halk eğitim öğretmenleri yürütmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin %56'sı öğretilbilir, %9'u eğitilebilir ve %34'ü işitme ve görme özürlü çocuklarla çalışmaktadırlar. Sınıf öğretmenleri, genel uygulama olarak, sınıflarını özel eğitim öğretmeni ile paylaşmaktadırlar. Kendi alanlarındaki deneyimlerini özel eğitimde uygulama olanağı buldukları, özel eğitim alanında bilgilerini geliştirdikleri ve kendilerine olan güvenlerini kaybetmeyip kendilerini yetersiz hissetmedikleri kabul edilebilir. Sınıf içinde yardımcı öğretmen

rolünü benimseyerek rol çatışmasını yaşamadıkları da düşünülebilir.

Özel eğitim öğretmenlerinin okullara göre dağılımı dikkate alındığında, 47 öğretmenin 25'inin (%53) öğretilbilir çocuklarla, 9'unun (%19) eğitilebilir çocuklarla ve 13'ünün (%28) işitme ve görme özürlü çocuklarla çalışmakta oldukları belirlenmiştir. Özel eğitim öğretmenlerinin kendi alanlarının eğitimini aldıkları, bu çocukların özelliklerini bilerek alanda çalışmak üzere hazırlandıkları dikkate alınır ise işten hoşnut olmamalarına ilişkin bulguların çalışma koşullarıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir.

42 (%25) öğretmen meslekten ayrılmak istemektedir. Bunlardan sınıf öğretmeni olanların ilköğretime, branş öğretmeni olanların orta öğretime geçmek istedikleri dikkate alındığında, özel eğitim alanında çalışmaktan memnun olmadıkları iddia edilebilir. Özel eğitim öğretmenlerinin, orta öğretim kurumlarında rehber öğretmenliğine geçmek istemeleri, rehber öğretmenlerin personel akışında daha üst düzeyde olması nedeniyle, bir terfi isteği olarak algılanabilir. Özel eğitim öğretmenlerinin meslek seçimlerini üniversiteye girişte gerçekleştirdikleri dikkate alınır ise, bu durum mesleği bırakma isteği olarak da değerlendirilebilir. Özel eğitimcilerin özel eğitimi bırakmaları ve kendi uzmanlık alanlarında çalışmak istememeleri, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Özel eğitimde göreve başladıktan sonra yapılan iş değişiklikleri genelde, özel eğitim kurumları arasında geçiş niteliğindedir.

Öğretmenlerin hizmet yılları arttıkça, ders yüklerinin azaldığı görülmektedir. Kıdemli öğretmenlerin ders dağılımlarının özenle yapılması, kıdemli öğretmenlerin nöbet tutmamaları, kıdemli öğretmenlere sorunlu sınıfların istekleri dışı verilmemesi gibi eğitim kurumlarımızdaki geleneksel uygulamanın, özel eğitim kurumlarına da yansıtıldığı aklı gelmektedir.

Özel eğitimde çalışmanın uyandırdığı duygular değerlendirildiğinde öğretmenlerin,

'meslekten doyum almalarını' birinci sıraya, 'hayırlı bir iş yaptıkları ya da yardım edebildiği için rahatlık hissettiğini' ikinci sıraya ve 'çaresizlik duygusu yaşadığını' üçüncü sıraya yerleştirdikleri görülmektedir. Yaşanan duygular cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. Sınıf öğretmenleri mesleki doyumunu daha az yaşarken bir hayır yaptıkları düşüncesi ile kendilerini rahat hissetmekte, özel eğitim öğretmenleri mesleki doyum almanın yanı sıra kendilerini çaresiz hissetmekte ve branş öğretmenleri ise mesleki doyum alsalar bile, kendilerini mesleki olarak gerilemiş hissetmektedirler. Ağır düzeyde zihinsel özürlülerle çalışan öğretmenlerin daha az mesleki doyum aldıkları, kendilerini daha çaresiz hissettikleri ve bir hayır ya da yardım yapabildikleri için rahatlık hissettikleri görülmektedir. Orta düzey zihinsel özürlü ve mesleki eğitim yapılan okullarda ve sadece duyu kaybı (işitme ve görme özürlüler) nedeniyle özel eğitim verilen okullarda çalışan öğretmenlerin yaptıkları işten doyum aldıkları, kendilerini daha az çaresiz hissettikleri fakat kendilerini meslekte daha gerilemiş hissettikleri görülmektedir.

Eğitilebilir çocuklar iş okullarının programlarının mesleğe yönelik olduğu dikkate alınır ise, öğrenci ile birlikte üretim yapmanın, öğretmenlerin iş doyumunu ve memnuniyetini olumlu yönde etkilediği ileri sürülebilir. Buna ek olarak zihinsel kapasitelerinin daha yüksek olması, kendi özbakımlarını yapabiliyor olmaları ve bağımsız hareket edebilmeleri, öğretmenlerin üzerindeki gözetim yükünü hafifletmekte ve öğrenci ile daha rahat iletişim kurmalarına olanak sağlamaktadır.

Öğretilbilir çocuklar okullarında çalışan öğretmenler, personel yetersizliği nedeniyle, öğrencilerin eğitimi ile birlikte bakım görevini de üstlenmekte, kesintisiz eğitim nedeniyle ders aralarında ve yemekte çocuklarla birlikte olmakta ve dinlenme saatlerinin kısıtlı olması gibi zor koşullarda çalışmaktadırlar. Bu durumun Crane ve Iwanicki'nin (1986) de belirttiği gibi rol çatışması ve rol belirsizliğine yol açtığı söylenebilir.

İşitme ve görme özürlüler eğitim programları, normal öğrencilerin eğitim programına paralel olarak yürütülmektedir. Ancak görme özürlüler ve işitme özürlülerin, duyu kayıplarına göre eğitim araçları kullanılmakta ve kendi iletişim dillerini öğrenmeleri gerekmektedir. Görme özürlü öğrencilerin mobil telefon kullanarak öğretmenine ulaşabilme olanağı olduğu belirtilmekte (Corn ve ark., 1994), görsel ve işitsel araçların ve bilgisayar teknolojisinin alanda yaygınlaşması ile işitme engelliler için internet ortamında eğitime geçilmesi önerilmektedir. Johnson (1995), telekomünikasyon teknolojisinin, mesleki gelişmede önemli olduğunu, ancak işitme özürlüler öğretmenlerinin bu teknolojiyi kullanmaya henüz hazır olmadıklarını belirtmektedir. Wittenstein (1994), görme özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerin Braille alfabesini okuma ve yazma becerilerinde kendilerini yeterli görmediklerini belirtmektedir. Görme ve işitme özürlüler eğitiminin ayrıca incelenmesi ve alanda iyileştirme çalışmalarının daha kapsamlı bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin duygusal tükenmişliği yaşamalarına rağmen, böyle bir ortamda çalışmanın yarattığı duygular nedeniyle kendilerini başarılı gördükleri, kaygı yaşamadıkları ve işleri ile kendilerini ödüllendirilmiş hissettikleri düşünülebilir (Zabel ve ark. 1984; Akçamete ve ark. 1998; Başaran, 1999).

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin, çalışma koşulları ve sağlanan olanaklar ile ilgili görüşleri değerlendirildiğinde, okul binalarının özel eğitimi uygulayabilecek plan ve projeye göre yapılmadığı, öğretmenlerin ellerinde bulunan eğitim olanaklarının yetersiz olduğu, sınıfların özel eğitimi gerçekleştirecek donanıma sahip olmadığı ve özel eğitim yönetmelik ve programının yetersiz olduğu görüşleri en üst sırada ortaya çıkmaktadır. Sınıf öğretmenleri yönetmelik ve programı yeterli, branş öğretmenleri yetersiz bulmakta ve özel eğitim

öğretmenleri de hiç yeterli olmadığını belirtmektedirler.

Öğretmenlerin sınıflarındaki öğrenci sayısının, okul türleri ayırımı yapılmaksızın en yoğun 6-10 arasında değiştiği görülmektedir. Özel eğitim yönetmeliğinde, öğrenci sayısı 10-15 arası olarak verilmektedir. 16 ve üstü öğrencisi olan öğretmenlerin dağılımı incelendiğinde, çoğunluğun sınıf birleştirilerek ders yapan branş öğretmenleri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öğretmenlerin üstleri ile iletişimlerinin, kendi meslektaşları ile olan iletişimlerine oranla daha az olması, mesleki desteği idarecilerden çok kendi meslektaşlarından aldıklarına bağlanabilir. Üstleri ile olan iletişimlerinde cinsiyete göre fark görülmemekle birlikte, kendi meslektaşları ile olan ilişkilerinde, kadınların erkeklere oranla daha fazla bilgi alış verişinde buldukları görülmektedir.

Zihinsel özürlü çocukların sürekli gözetim altında tutulmaları zorunluluğu nedeniyle, her sınıfta bir öğretmen ve bir yardımcı öğretmen bulunması özel eğitim yönetmeliğinde belirtilmektedir. Meslek lisesi çocuk gelişimi mezunları, usta öğretici kadrosu ile yardımcı öğretmen olarak görevlendirilmekte ancak sayıları yetmediği için iki öğretmen bir sınıfı paylaşma durumunda kalmaktadır. Öğretmenlerin %60'ı sınıflarını diğer meslektaşları ile paylaştıkları, %87'si bu durumdan hoşnut oldukları ve sınıf paylaşmaktan en çok memnun olanların ise sınıf öğretmenleri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öğretilen çocuklar okullarında çalışan öğretmenlerin çoğunun sınıflarını diğer meslektaşları ile paylaştıkları, ders saatlerini fazla ve hizmet içi eğitimi gerekli buldukları dikkate alınır, öğretilen çocuklar okullarının eğitim öğretim şartlarının yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşünülebilir. Bu öğretmenler aynı zamanda zihinsel özürlüler okullarında uygulanmakta olan kesintisiz eğitimin uygun olmadığı görüşündedirler. Zihinsel kapasitelerinin yetersiz olması nedeniyle,

eğitim ve öğretim sürecinin zor olduğu, bireysel eğitimin gerektiği, çocukların gelişimlerinin çok yavaş olduğu, öğretilebilir çocuklar okullarının eğitim ve öğretim şartlarının zor olduğu ve bunun öğretmen görüşlerine de yansıdığı görülmektedir. Tüm bu zor koşullar altında çalışmalarına rağmen, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin %61'inin özel eğitimin yararlı olduğuna inandıkları ortaya çıkmıştır. Ülkemizde, özel eğitim alanındaki son gelişmeler de dikkate alındığında, eğitim ve öğretim bakımından henüz başlangıç noktasında olsansa bile özürlü çocukların sadece okula gelip gitmelerinin bile onların gelişimlerini olumlu yönde etkilediği düşünülebilir.

ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda, özel eğitim okullarında çalışma koşullarının oldukça ağır olduğu ve buna bağlı olarak da özellikle öğretilebilir çocuklar okullarında çalışan öğretmenlerin durumlarından hoşnut olmadıkları görülmektedir. Temel prensipler aynı olsa bile özür gruplarının farklı olması, farklı gereksinimleri ortaya çıkarmaktadır. Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların okullara yerleştirilmesi, il Rehberlik ve Araştırma Merkezlerince çocukların zeka bölümleri dikkate alınarak yapılmaktadır. Zeka aralığı 25-44 olan özürlü çocuklar, öğretilebilir çocuklar okullarına alınmaktadır. Oysa zeka puanı 30'un altındaki çocukların okullardaki grup eğitiminden yeterince yararlanmadığı gözlenen bir diğer gerçektir. Dolayısıyla bu gruba, ağır düzeyde zihinsel özürlü çocuklara verilen bireysel eğitim ağırlıklı programların uygulanabileceği Rehabilitasyon Merkezlerinin daha uygun olduğu düşünülebilir. Öğretilebilir çocukların zeka alt ve üst sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi, eğitimin niteliğini arttıracığı düşüncesiyle önerilebilir.

İkinci olarak, öğretmen yükünün hafifletilmesi amacıyla farklı uzmanlık alanlarından personelin görev yaptığı

rehabilitasyon merkezlerinin açılması ile çocukların gereksinim duyduğu fizik tedavisi, konuşma eğitimi, el becerilerinin geliştirilmesi, hiperaktif çocukların ve epilepsi geçiren çocukların ilaç tedavisinin kontrol altında tutulabileceği, aile eğitiminin yoğunlaştırılabileceği ve öğretmenlerin üstlendikleri bakım yükünü hafifletecek özel bakıcıların bulunduğu bir ortam yaratılabilir. Bu tür rehabilitasyon merkezlerinin açılması ile öğretmenin eğitime daha çok ağırlık vereceği ve yaşadığı rol belirsizliğinden kurtulacağı düşünülmektedir. Aynı durum öğretilebilir çocuklar için de önerilebilir. Eğitilebilir çocuklar alt sınırında bulunan 50-60 zeka bölümü çocukların öğretilebilir çocuklar okullarına çekilerek, öğretilebilir çocuklar öğretmenlerinin yükü hafifletilebilir ve iş okullarında üretime yönelik çalışmalar daha verimli düzeye çıkarılabilir. Kaynaştırma eğitimi ile normal okullarda eğitimlerini sürdürenlerden başarısız olanlar iş okullarına yerleştirilerek mesleki eğitime ağırlık verilebilir.

Üçüncü olarak, öğretmenlerin durumlarının iyileştirilmesine ve mesleği bırakma eğilimlerine yönelik önlemler alınmalıdır. Özel eğitimde çalışan personele verilen ek ücretin yaşam koşulları dikkate alındığında yetersiz olduğu düşünülmektedir. Ücreti fazla olduğu için özel eğitimi seçtiklerini belirtenlerin sayısı çok azdır. Bu nedenle ücret artışı yerine özel eğitim öğretmenlerinin, yıpranmalarının hizmet yıllarına eklenmesinin daha etkili olabileceği düşünülebilir.

Son olarak, özel eğitim programına atanacak öğretmen grubu için yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Özürlü çocuklarla çalışan personelin, çalıştıkları özür grubunu çok iyi tanımaları, gereksinimlerini bilmeleri, uygun araç gereç kullanarak uygun ortamlarda eğitim vermeleri gerektiği düşünülmektedir. Bunu sağlamanın birinci koşulu, özel eğitim alanında çalışacak personelin titizlikle seçilmesi, öğrencilerin titizlikle gruplara yerleştirilmesi ve okulların özel eğitime uygun olarak inşa edilmesi ile gerçekleşebilir. Özel eğitim öğretmeni

yetiştiren kurumların mezun ettikleri öğretmenleri izleyerek hizmet içi eğitim sağlamaları, sınıf öğretmenlerinin hizmet içi eğitimden geçirilmeden kurumlara atanmalarını ve sınıf öğretmenleri yerine okul öncesi öğretmenlerinin özel eğitim programına daha uygun oldukları düşünülmektedir.

Bu çalışmayı gelecek çalışmaların izlemesi, konunun daha açıklığa kavuşması açısından önemlidir. Çalışmada, özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler, bir hayır işi yaptıkları ya da yardım edebildikleri için

kendilerini rahatlamış hissettiklerini belirtmişlerdir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda öğretmenlerin beklentileri, öğretmenlerin denetim odakları, içsel ve dışsal atıflarının incelenmesi yerinde olacaktır. Bunun yanı sıra özel eğitim alanında yapılacak her türlü çalışmanın, var olan çalışmalarla bütünleştirilerek Türkiye’de özel eğitim literatürüne önemli katkılar sağlayacağı bir gerçektir. Bu anlamda elimizdeki bu çalışma hedeflenen söz konusu literatürün bir parçası niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G, Kaner, S. ve Sucuoğlu, B. (1998). **Engelli ve Normal Çocuklarla Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik ve İş Doyumu Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi**. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No 622: 1-28.
- Akkök, F. (1984). “Davranışsal Yaklaşım Dayalı Aile Rehberliğinin Öğretilen Çocukların Özbakım Becerilerinin Gelişimine Etkisi”. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyol, A. (1991). I. Özel Eğitim Konseyi, Açılış Konuşması. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Alkan, C. (1984). “Özel Eğitimde Hedefler ve İlkeler”. **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. 295-301.
- Başaran, I. (1999). “Zihinsel, Görme ve İşitme Özürlü Çocuklara Eğitim Veren Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırması” (yayınlanmamış doktora tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
- Billingsley, B.S. ve Arkadaşları (1995). **Improving the Retention of Special Education Teachers**. Final Report. RTI Project 5168: Research Triangle Inst., NC. NT: 548.
- Billingsley, B.S. ve Cross, L.H. (1992). “Predictors of Commitment, Job Satisfaction and Intend to Stay in Teaching: A Comparison of General and Special Education.” **The Journal of Special Education**. 25, 453-471.
- Corn, A.L. ve Arkadaşları. (1994). “The Use of Mobile Phones by Itinerant Teachers of Students with Visual Disabilities”. **Journal of Visual Impairment & Blindness**. 88,5: 446-57.
- Crane, S. ve J. Iwanicki, E.F. (1986). “Perceived Role Conflict, Role Ambiguity, and Burnout Among Special Education Teachers”. **Remedial-and-Special-Education**. 7,2: 24-31.
- Dönmez, N.B. (1993). **Özel Eğitim Rehberi**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Enç, M.Ç., Çağlar, D. ve Özsoy, Y. (1981). **Özel Eğitime Giriş**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 95.
- Ensari, H., Tuzcuoğlu, S. (1996). “Marmara Üniversitesi’ne Bağlı Fakültelerde Görev Yapan Yönetici ve Öğretim Elemanlarının Meslekten Yılgınlıklarında (Burnout) Kişilik Özelliklerinin Rolü”. İstanbul: **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri**. 29-36.

- Johnson, H.A. (1995). "Telecommunications: A Strategy for Teacher Preparation and Professional Development". **Journal-of-Childhood-Communication-Disorders**. 17, 1: 42-45.
- Kaya, Y.K. (1993). **İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış**. Ankara: Set Ofset Mat. Ltd. Şti.
- McEvoy, M.A., Nordquist, V.M. ve Cunningham, J.L. (1984). "Regular and Special Education Teachers' Judgements About Mentally Retarded Children in an Integrated Setting". **American Journal of Mental Deficiency**. 89,2: 167-173.
- McIntyre, T.C. (1983). "The Effect of Class Size on Perceptions of Burnout by Special Education Teachers". **Mental Retardation and Learning Disability Bulletin**. 11,3: 142-145.
- Netchine, S. ve Netchine, G. (1976). "Recent Research in Mental Retardation". Paris: **Revue-de-Psychologie-Appliquee**. 26: 295-319.
- Özabacı (Tiryakioğlu), N. (1996). "Özürü Çocuklar İle Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin Motivasyonlarının Karşılaştırılması". İstanbul: **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri**. 58-62.
- Özdayı, N. (1991). "Resmi ve Özel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin İş Streslerinin Karşılaştırılması". İstanbul: **Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**. No. 3,
- Özkes, M. ve Ülgen, Ç. (1994). "Zihinsel Özürü Çocuğa Sahip Aile ve Eğiticilerin Özürüğü Değerlendirmelerine İlişkin bir Karşılaştırma". **VIII. Ulusal Psikoloji Bildirisi. I. Özel Eğitim Konsey Raporu**, 13-15 Mayıs 1991. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ____ (1999). Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyetin 75. Yılı Anısına Yayınlanan Kitapçık, 1-38.
- ____ (1991). **Özel Eğitim Kurumları Tanıtıcı El Kitabı**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ____ (1991). Proceedings for the Annual Conference on the Management of Federal/State Data Sysytems, 5th Crystal City. Virginia: Special Education Programs (Ed.).
- Sucuoğlu, B. (1994). "Anne Babalara Öğretme Becerilerinin Kazandırılması". **Türk Psikoloji Dergisi**. 9,31: 36-43.
- Sucuoğlu, B. Kuloğlu, N. (1996). "Özürü Çocuklarla Çalışan Öğretmenlerde Tükenmişliğin Değerlendirilmesi". **Türk Psikoloji Dergisi**. 11, 36: 44-60.
- Vockell, E.L, Jacobson, V. (1983). "Sources of Information in the Learning Disabilities and Special Education Literature". **Learning Disabilities Quarterly**. 6,1: 83-89.
- Wittenstein, S.H. (1994). "Braille Literacy: Preservice Training and Teachers' Attitudes". **Journal of Visual Impairment & Blindness**. 88, 6: 516-24.